

Struktura počítačů

Jan Outrata

KATEDRA INFORMATIKY
UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

přednášky

Reprezentace dat

- typy dat v počítači: celá čísla, (necelá) čísla s řádovou čárkou, znaky a text
- **binární reprezentace** = **kódování** do binárních hodnot (= posloupnost **0** a **1**)
- **kód** (kódování) = zobrazení čísel a znaků na binární hodnoty – pomocí kódových schémat (algoritmů) a tabulek
- **kód** (kódové slovo) = binární hodnota, obecně posloupnost kódových znaků (**0** a **1**)
- dekódování = (inverzní) zobrazení kódového slova na původní číslo nebo znak
- různé kódy pro uložení dat, zpracování dat (např. přenos), jejich zabezpečení proti chybám, neoprávněnému čtení atd.
- kódující a dekódující log. obvody s pamětí = **kodéry, dekodéry**

- = pořadí bytů (byte order) v binárních hodnotách delších než 1 byte, např. 2B (16b), 4B (32b), 8B (64b) aj. **slova** v operační paměti (adresované od nižších adres k vyšším)
- **little-endian** = od nejméně významného bytu (LSB) hodnoty k nejvýznamnějšímu
    - např. pro $(30201)_{16}$ ve 4 bytech pořadí 01 02 03 00
    - rychlejší aritmetika, možno nečíst další nulové byty
    - platformy např. Intel x86, AMD x86-64, DEC Alpha, ARM, Ethernet, USB (pořadí bitů), formát např. GIF
  - **big-endian/network order** = od nejvýznamnějšího bytu (MSB) hodnoty k nejméně významnému
    - např. pro $(30201)_{16}$ ve 4 bytech pořadí 00 03 02 01
    - pro člověka čitelnější, znaménko v 1. bytu, řády čísla a znaky řetězce ve stejném pořadí
    - platformy např. Motorola 6800 a 68k, IBM POWER, SPARC, internetové protokoly, formát např. JPEG
  - **middle/mixed-endian** = kombinace little a big-endian
    - např. pro $(30201)_{16}$ ve 4 bytech pořadí 03 00 01 02 nebo 02 01 00 03
    - platformy např. ARM (pro čísla s plovoucí řádovou čárkou ve formátu double, viz dále)
  - řeší překladač/interpret prog. jazyka pro danou platformu, mezi platformami nutné konverze (např. v síťovém API)

= **interval** $\langle$ **min. nekladné, max. nezáporné** $\rangle$ – hranice dané počtem n bitů reprezentace a použitým kódem, výsledek aritmetické operace mimo = **přetečení (overflow) / podtečení (underflow)**

Nezáporná čísla:

Vážený poziční kód

= zápis čísla ve dvojkové poziční číselné soustavě

- např. $123 = (123)_{10} = [0 \dots \text{IIIIIOII}]_2$
- $\langle 0, 2^n - 1 \rangle$

= **interval** $\langle$ **min. nekladné, max. nezáporné** $\rangle$ – hranice dané počtem n bitů reprezentace a použitým kódem, výsledek aritmetické operace mimo = **přetečení (overflow) / podtečení (underflow)**

Nezáporná čísla:

Vážený poziční kód

= zápis čísla ve dvojkové poziční číselné soustavě

- např. $123 = (123)_{10} = [0 \dots \text{IIIIIOII}]_2$
- $\langle 0, 2^n - 1 \rangle$

Dvojkově desítkový kód (BCD, Binary Coded Decimal)

= zápis každé desítkové číslice čísla (zapsaného v desítkové soustavě) zvlášť ve dvojkové soustavě s pevným počtem 4 dvojkových číslic

- např. $123 = [0 \dots 000\text{I } 00\text{IO } 00\text{II}]_{BCD}$
- $\langle 0, 10^{n/4} - 1 \rangle$ pro $n = 4k, k \in \mathbb{N}$
- neefektivní, složitější log. obvody, použití pro přesné zobrazení čísel (desítkových cifer)

Nezáporná i záporná čísla:

Přímý kód (signed magnitude)

= znaménkový bit (sign, **0** pro nezáporná, **1** pro záporná čísla) + (vážený poziční) kód pro absolutní hodnotu čísla (magnitude)

■ např. $-123 = [\mathbf{10} \dots \mathbf{IIII0II}]_S$

■ $\langle -2^{n-1} + 1, 2^{n-1} - 1 \rangle$

■ neefektivní (nevyužitý kód **10**...), nevhodný pro aritmetiku (testování znaménka a velikosti absolutních hodnot čísel, různé postupy sčítání a odečítání)

Nezáporná i záporná čísla:

Přímý kód (signed magnitude)

= znaménkový bit (sign, **0** pro nezáporná, **1** pro záporná čísla) + (vážený poziční) kód pro absolutní hodnotu čísla (magnitude)

- např. $-123 = [\mathbf{10} \dots \mathbf{IIII0II}]_S$

- $\langle -2^{n-1} + 1, 2^{n-1} - 1 \rangle$

- neefektivní (nevyužitý kód **10**...), nevhodný pro aritmetiku (testování znaménka a velikosti absolutních hodnot čísel, různé postupy sčítání a odečítání)

Aditivní kód (excess- M , offset binary)

= vážený poziční kód pro (nezáporné) číslo rovno součtu kódovaného čísla a zvolené konstanty (bias) M – obvykle $= 2^{n-1} - 1$

- např. $123 = [\mathbf{0} \dots \mathbf{IIII0I0}]_{A(127)}$, $-123 = [\mathbf{0} \dots \mathbf{I00}]_{A(127)}$

- $\langle -2^{n-1} + 1, 2^{n-1} \rangle$

- jinak reprezentovaná nezáporná čísla, složitější sčítání, použití např. pro exponent u reprezentace čísel s plovoucí řádovou čárkou

Inverzní kód (jedničkově doplňkový, one's complement)

= pro nezáporná čísla vážený poziční kód, pro záporná log. negace všech bitů váženého pozičního kódu absolutní hodnoty čísla – 1. bit má význam znaménka (sign)

- např. $-123 = [\mathbf{I} \dots \mathbf{0000I00}]_1$
- $\langle -2^{n-1} + 1, 2^{n-1} - 1 \rangle$
- neefektivní (nevyužitý kód $\mathbf{I} \dots$), „téměř“ vhodný pro aritmetiku (odčítání pomocí sčítání se záporným číslem a přičtení přenosu z nejvyššího řádu)

Inverzní kód (jedničkově doplňkový, one's complement)

= pro nezáporná čísla vážený poziční kód, pro záporná log. negace všech bitů váženého pozičního kódu absolutní hodnoty čísla – 1. bit má význam znaménka (sign)

- např. $-123 = [\mathbf{I} \dots 0000\mathbf{I}00]_{1'}$
- $\langle -2^{n-1} + 1, 2^{n-1} - 1 \rangle$
- neefektivní (nevyužitý kód $\mathbf{I} \dots$), „téměř“ vhodný pro aritmetiku (odčítání pomocí sčítání se záporným číslem a přičtení přenosu z nejvyššího řádu)

Doplňkový kód (dvojkově, two's complement)

= pro nezáporná čísla vážený poziční kód, pro záporná log. negace všech bitů váženého pozičního kódu absolutní hodnoty čísla **zmenšené o 1** nebo s následným **binárním přičtením $\mathbf{I} - 1$** . bit má význam znaménka

- např. $-123 = [\mathbf{I} \dots 0000\mathbf{I}0\mathbf{I}]_{2'}$
- $\langle -2^{n-1}, 2^{n-1} - 1 \rangle$
- efektivní, vhodný pro aritmetiku (odčítání pomocí sčítání se záporným číslem)

Vytvořte binární reprezentace několika (kladných i záporných) celých čísel pomocí aditivního, inverzního (jedničkově doplňkového) a (dvojkově) doplňkového kódu.

= (konečná) **podmnožina racionálních čísel** – přesnost (precision) na maximální počet platných číslic čísla daný počtem bitů reprezentace

Fixní řádová čárka

= pevně zvolený maximální počet **n platných číslic pro necelou část čísla** (za čárkou)

- místo čísla $x = \frac{x \cdot B^n}{B^n}$ reprezentována pouze **celočíselná část** $x \cdot B^n \Rightarrow$ přibližná reprezentace čísla

- např. $0,625 = \frac{62,5}{10^2} = \frac{2,5}{2^2} = \frac{(10,1)_2}{2^2}$

- přesnost B^{-n} , „přesnost na n platných číslic za čárkou“

$\Rightarrow$ **celočíselná aritmetika (se zachováním přesnosti)**

- n bitů reprezentace $\Rightarrow$ dvojkové číslice a $B = 2$

Fixní řádová čárka

Ekvivalentně s využitím zápisu necelé části čísla v (poziční číselné) soustavě o základu B s max. n číslicemi:

- necelá část F čísla jako součet (případně nekonečné) mocninné řady o základu B :

$$F = a_{-1} \cdot B^{-1} + a_{-2} \cdot B^{-2} + \dots$$

$$(0,625)_{10} = 6 \cdot 10^{-1} + 2 \cdot 10^{-2} + 5 \cdot 10^{-3} =$$

$$(0,101)_2 = 1 \cdot 2^{-1} + 0 \cdot 2^{-2} + 1 \cdot 2^{-3} =$$

$$(0,4)_{10} = 4 \cdot 10^{-1} =$$

$$(0,0110011\dots)_2 = 0 \cdot 2^{-1} + 1 \cdot 2^{-2} + 1 \cdot 2^{-3} + 0 \cdot 2^{-4} + 0 \cdot 2^{-5} + 1 \cdot 2^{-6} + 1 \cdot 2^{-7} + \dots$$

- získání zápisu $(0, S_{-1}S_{-2} \dots S_{-n})_B$ (hodnoty) necelé části F čísla a naopak: podobné postupy jako pro celá čísla, jen místo dělení je násobení a naopak:

Fixní řádová čárka

Získání (případně nekonečného) zápisu $(0, S_{-1}S_{-2}\dots)_B$ (hodnoty) necelé části F čísla – postupným násobením:

$$a_{-1} = 0$$

$$i = -1$$

while $F > 0$ **do**

$$F = F * B$$

$$a_i = F \bmod B$$

$$F = F - a_i$$

$$i = i - 1$$

pro $F = 0,625, B = 10$:

$$a_{-1} = 0, i = -1$$

$$0,625 > 0 : F = 6,25, a_{-1} = 6, F = 0,25, i = -2$$

$$0,25 > 0 : F = 2,5, a_{-2} = 2, F = 0,5, i = -3$$

$$0,5 > 0 : F = 5, a_{-3} = 5, F = 0, i = -4$$

$$0 \not> 0$$

Fixní řádová čárka

Získání (případně přibližné hodnoty) necelé části F čísla z jejího (konečného) zápisu $(0, S_{-1}S_{-2} \dots S_{-n+1}S_{-n})_B$ – postupným dělením:

$$F = a_{-n}$$

for $i = -n + 1$ **to** -1 **do**

$$F = F/B + a_i$$

$F = F/B$; dělení s
řádovou čárkou

pro $(0, 625)_{10}$ ($B = 10, n = 3, a_{-1} = 6, a_{-2} = 2, a_{-3} = 5$):

$$F = 5$$

$$i = -2 : F = 2, 5$$

$$i = -1 : F = 6, 25$$

$$F = 0, 625$$

- převod zápisu necelé části čísla v soustavě o základu B^k ($k \in \mathbb{N}$) na zápis v soustavě o základu B (a naopak) stejný jako u celých čísel

Fixní řádová čárka

Binární reprezentace:

= **kód celočíselné části čísla vynásobeného B^n** (ekvivaletně kód celé i necelé části čísla s n číslicemi)

- např. doplňkový kód s 2 platnými číslicemi za čárkou $-5,625 = [\mathbf{1} \dots \mathbf{010 10}]_2$
- interval čísel (s danou přesností), hranice dané počtem $t = m + n$ bitů reprezentace a použitým kódem, např. pro doplňkový kód: $\langle -2^{m-1}, 2^{m-1} - 2^{-n} \rangle$
- použití při vyžadování konstantní přesnosti výpočtů s čísly nebo kvůli rychlejší celočíselné aritmetice

Plovoucí řádová čárka

= **pohyblivá pozice čárky mezi platnými číslicemi celé a necelé části čísla** → reprezentace vědecké notace čísla:

- vyjádření čísla x v semilogaritmickém tvaru o základu B : $x = s \cdot B^e$
    - normalizovaný: (pro $x \neq 0$) $-1 < s \leq -0,1$ nebo $0,1 \leq s < 1$
    - např. $-5,625 = -0,5625 \cdot 10^1 = -0,703125 \cdot 2^3 = (-0,101101)_2 \cdot 2^3 = (-101,101)_2$
  - reprezentace: **znaménkový bit, exponent e** (včetně znaménka) do m bitů a **normalizovaný significand („mantissa“)** = necelá část absolutní hodnoty „normalizovaného“ s do n bitů
    - exponent v aditivním kódu s konstantou $M = 2^{m-1} - 1$ – udává rozsah reprezentace $\langle -B^{M+1} + B^{-n}, B^{M+1} - B^{-n} \rangle$
    - significand v kódu pro fixní řádovou čárku s n platnými číslicemi – udává přesnost reprezentace B^{-n}
- ⇒ přibližná reprezentace čísla

Plovoucí řádová čárka

Různé formáty reprezentace s různým rozsahem a přesností – standard **IEEE 754** (1985):

- $B = 2 \Rightarrow$ v „normalizovaném“ s číslice za čárkou vždy $1 \rightarrow s \cdot 2$ ($n \rightsquigarrow n + 1$, tzv. skrytá **I**), $e - 1$, significand ve váženém pozičním kódu
- **single (float, 32 bitů)** – 8 bitů pro exponent, 23 bitů pro significand, rozsah $\sim \langle -10^{38}, 10^{38} \rangle$, asi 7 platných desítkových číslic, např.

$$-5,625 = [\mathbf{I} \mathbf{I000000I} \mathbf{0110I000000000000000000000}]_{single}$$

- **double (64 bitů)** – 11 bitů pro exponent, 52 bitů pro significand, rozsah $\sim \langle -10^{308}, 10^{308} \rangle$, asi 16 platných desítkových číslic
- další: half (16 bitů, 5 pro exponent), extended (long double, 80 bitů, 15 pro exponent), quad (128 bitů, 15 pro exponent)
- **speciální „čísla“**: $-\infty, +\infty$ (exponent samé **I**, significand = **0**), *NaN* (Not a Number, exponent samé **I**, significand $\neq \mathbf{0}$), $-0 \neq 0$ (exponent i significand = **0**), tzv. denormalizovaná (exponent = **0**, „nenormalizovaný“ significand $\neq \mathbf{0}$)

Plovoucí řádová čárka

■ aritmetika s plovoucí řádovou čárkou

- zaokrouhlení (significand n platných číslic) a výjimky (pro nedefinované operace)
- s operacemi propagace chyby (zaokrouhlení) a operace neasociativní a nedistributivní!

⇒ **POZOR** na porovnání!

- operace měřítkem výkonnosti počítačů, jednotka **FLOPS** (FLoating point Operations Per Second)
  - implementována ve FPU (Floating Point Unit) – dnes součást CPU
- (mnohem) větší interval čísel než u fixní řádové čárky (hranice dané exponentem), na úkor nižší přesnosti

Vytvořte binární reprezentace několika (kladných i záporných) racionálních čísel s fixní i plovoucí řádovou čárkou.

- = posloupnost tisknutelných znaků = písmen různých abeced a cifer (= alfanumerické znaky) a symbolů (mezera, interpunkce, matematické aj.)
- + řídicí znaky (v textovém terminálu) – některé v **plain textu**, např. pro konec řádku
- kódování znaků na binární hodnoty pomocí kódových tabulek

- = posloupnost tisknutelných znaků = písmen různých abeced a cifer (= alfanumerické znaky) a symbolů (mezera, interpunkce, matematické aj.)
- + řídicí znaky (v textovém terminálu) – některé v **plain textu**, např. pro konec řádku
- kódování znaků na binární hodnoty pomocí kódových tabulek

ASCII (American Standard Code for Information Interchange, 1967)

- standarní kódová tabulka („kódování“) pro **písmena anglické abecedy a cifry**, symboly (mezery, interpunkce, matematických aj.), a **řídicí znaky** (odřádkování, návrat vozíku, backspace, tabulátor aj.)
- znak původně do 7 bitů = 128 znaků
- později 8. bit pro rozšíření o dalších 128 znaků: některé **znaky národních abeced**, další speciální znaky (**grafické**, jednotky aj.)

ASCII TABLE

Decimal	Hex	Char	Decimal	Hex	Char	Decimal	Hex	Char	Decimal	Hex	Char
0	0	[NULL]	32	20	[SPACE]	64	40	@	96	60	`
1	1	[START OF HEADING]	33	21	!	65	41	A	97	61	a
2	2	[START OF TEXT]	34	22	"	66	42	B	98	62	b
3	3	[END OF TEXT]	35	23	#	67	43	C	99	63	c
4	4	[END OF TRANSMISSION]	36	24	\$	68	44	D	100	64	d
5	5	[ENQUIRY]	37	25	%	69	45	E	101	65	e
6	6	[ACKNOWLEDGE]	38	26	&	70	46	F	102	66	f
7	7	[BELL]	39	27	'	71	47	G	103	67	g
8	8	[BACKSPACE]	40	28	(	72	48	H	104	68	h
9	9	[HORIZONTAL TAB]	41	29	)	73	49	I	105	69	i
10	A	[LINE FEED]	42	2A	*	74	4A	J	106	6A	j
11	B	[VERTICAL TAB]	43	2B	+	75	4B	K	107	6B	k
12	C	[FORM FEED]	44	2C	,	76	4C	L	108	6C	l
13	D	[CARRIAGE RETURN]	45	2D	-	77	4D	M	109	6D	m
14	E	[SHIFT OUT]	46	2E	.	78	4E	N	110	6E	n
15	F	[SHIFT IN]	47	2F	/	79	4F	O	111	6F	o
16	10	[DATA LINK ESCAPE]	48	30	0	80	50	P	112	70	p
17	11	[DEVICE CONTROL 1]	49	31	1	81	51	Q	113	71	q
18	12	[DEVICE CONTROL 2]	50	32	2	82	52	R	114	72	r
19	13	[DEVICE CONTROL 3]	51	33	3	83	53	S	115	73	s
20	14	[DEVICE CONTROL 4]	52	34	4	84	54	T	116	74	t
21	15	[NEGATIVE ACKNOWLEDGE]	53	35	5	85	55	U	117	75	u
22	16	[SYNCHRONOUS IDLE]	54	36	6	86	56	V	118	76	v
23	17	[END OF TRANS. BLOCK]	55	37	7	87	57	W	119	77	w
24	18	[CANCEL]	56	38	8	88	58	X	120	78	x
25	19	[END OF MEDIUM]	57	39	9	89	59	Y	121	79	y
26	1A	[SUBSTITUTE]	58	3A	:	90	5A	Z	122	7A	z
27	1B	[ESCAPE]	59	3B	;	91	5B	[	123	7B	{
28	1C	[FILE SEPARATOR]	60	3C	<	92	5C	\	124	7C	
29	1D	[GROUP SEPARATOR]	61	3D	=	93	5D	]	125	7D	}
30	1E	[RECORD SEPARATOR]	62	3E	>	94	5E	^	126	7E	~
31	1F	[UNIT SEPARATOR]	63	3F	?	95	5F	_	127	7F	[DEL]

ASCII tabulka, zdroj

Rozšířené ASCII

- např. ISO 8859-1, CP1252 (Microsoft), CP437 (IBM) pro západoevropské jazyky
- pro znaky české abecedy (východoevropské/středoevropské jazyky):
  - **ISO 8859-2 (ISO Latin 2)**: dříve používaná v unixových operačních systémech (OS), na webu a v e-mailu
  - **Windows 1250 (CP1250)** (Microsoft): používaná v OS MS Windows,
  - **Mac CE** (Apple): používaná v Apple Mac OS
  - CP852 (PC Latin 2) (IBM): používaná v OS MS DOS, grafické znaky
  - další (česko-slovenské): kód Kamenických (hojně používaný v OS MS DOS), KOI8-ČS (v rámci RVHP) aj.
- programy pro konverzi textů mezi kódováním

Rozšířené ASCII

- např. ISO 8859-1, CP1252 (Microsoft), CP437 (IBM) pro západoevropské jazyky
- pro znaky české abecedy (východoevropské/středoevropské jazyky):
  - **ISO 8859-2 (ISO Latin 2)**: dříve používaná v unixových operačních systémech (OS), na webu a v e-mailu
  - **Windows 1250 (CP1250)** (Microsoft): používaná v OS MS Windows,
  - **Mac CE** (Apple): používaná v Apple Mac OS
  - CP852 (PC Latin 2) (IBM): používaná v OS MS DOS, grafické znaky
  - další (česko-slovenské): kód Kamenických (hojně používaný v OS MS DOS), KOI8-ČS (v rámci RVHP) aj.
- programy pro konverzi textů mezi kódováním

ASCII art

- = výtvarné umění kresby obrázků pomocí znaků ASCII (v neproporcionálním fontu)
- např. emotikony („smajlíky“): :-), :-(aj.

ASCII art, zdroj

EBCDIC (Extended Binary Coded Decimal Interchange Code, 1964, IBM)

- základní osmibitový, rozšířené 16-bitové – různé pro různé národní abecedy
- **nespojité pro písmena anglické abecedy**, dnes nepoužívaný

Unicode (1987–1991)

- rozšířené ASCII nestačí a jsou ad-hoc (a navíc problematické pro východoasijské, arabské, hebrejské aj. znaky)
  - původně 16-bitová kódová tabulka znaků **UCS-2 (Universal Character Set)**, později pro znaky místo kódů tzv. kódové body **U** + (číslo)₁₆ kódované do binární reprezentace
- = **ISO/IEC 10646** (definice UCS-4, 31-bitová) + kódování, algoritmy pro texty zprava doleva a oboustranné texty, porovnávání textů aj.
- UCS = **otevřená množina pojmenovaných znaků všech abeced**, symbolů a řídicích znaků, téměř 150 000 znaků (2023)
  - znakové sady (bloky) = podmnožiny znaků, např. původní ASCII (prvních 128) a její rozšíření (ISO 8859-1, prvních 256), BMP (Basic Multilingual Plane) = prvních 65536 znaků UCS (národní abecedy, symboly, CJK, Han aj.)

UTF (UCS Transformation Format)

= kódování kódových bodů do binární reprezentace

- **UTF-8**: do posloupnosti 1 až 6 bytů, všeobecně používaný (zejména na Internetu/webu dle RFC 3629 a v unixových OS)

Tabulka: Kódování UTF-8

$U + 00000000 - U + 0000007F$	$0xxxxxxx$
$U + 00000080 - U + 000007FF$	$110xxxxx 10xxxxxx$
$U + 00000800 - U + 0000FFFF$	$1110xxxx 10xxxxxx 10xxxxxx$
$U + 00010000 - U + 001FFFFF$	$11110xxx 10xxxxxx 10xxxxxx 10xxxxxx$
$U + 00200000 - U + 03FFFFFF$	$111110xx 10xxxxxx 10xxxxxx 10xxxxxx 10xxxxxx$
$U + 04000000 - U + 7FFFFFFF$	$1111110x 10xxxxxx 10xxxxxx 10xxxxxx 10xxxxxx 10xxxxxx$

- např. „Příliš“ = $[50 C599 C3AD 6C 69 C5A1]_{16}$ (ř = $U + (159)_{16} = (101 011001)_2$, í = $U + (ED)_{16} = (11 101101)_2$, š = $U + (161)_{16} = (101 100001)_2$)
- BMP 1 až 3 byty, české znaky 1 nebo 2 byty (diakritické)
- byty FE_{16}, FF_{16} nepoužity
- nezávislý na endianness systému

UTF (UCS Transformation Format)

- **UTF-16**: do posloupnosti 2 nebo 4 bytů, používaný zejména v OS MS Windows a programovacím jazyku Java, dříve UCS-2

Tabulka: Kódování UTF-16

$U + 000000 - U + 00FFFF$	$xxxxxxx xxxxxxxx$
$U + 010000 - U + 10FFFF$	$110110xx xxxxxxxx 110111xx xxxxxxxx$

- např. „Příliš“ = $[0050\ 0159\ 00ED\ 006C\ 0069\ 0161]_{16}$ ($\check{r} = U + (159)_{16}$, $\acute{i} = U + (ED)_{16}$, $\check{s} = U + (161)_{16}$)
- BMP včetně českých znaků 2 byty
- **BOM (Byte-Order Mark, UTF signatura)** = znak $U + FEFF$ („nedělitelná mezera nulové šířky“) na začátku textu (souboru) k rozlišení endianity systému ($FE_{16}FF_{16}$ v big-endian, $FF_{16}FE_{16}$ v little-endian, opačně neplatný kód)

UTF (UCS Transformation Format)

- **UTF-16**: do posloupnosti 2 nebo 4 bytů, používaný zejména v OS MS Windows a programovacím jazyku Java, dříve UCS-2

Tabulka: Kódování UTF-16

$U + 000000 - U + 00FFFF$	$xxxxxxx xxxxxxxx$
$U + 010000 - U + 10FFFF$	$110110xx xxxxxxxx 110111xx xxxxxxxx$

- např. „Příliš“ = $[0050\ 0159\ 00ED\ 006C\ 0069\ 0161]_{16}$ ($\check{r} = U + (159)_{16}$, $\acute{i} = U + (ED)_{16}$, $\check{s} = U + (161)_{16}$)
- BMP včetně českých znaků 2 byty
- **BOM (Byte-Order Mark, UTF signatura)** = znak $U + FEFF$ („nedělitelná mezera nulové šířky“) na začátku textu (souboru) k rozlišení endianity systému ($FE_{16}FF_{16}$ v big-endian, $FF_{16}FE_{16}$ v little-endian, opačně neplatný kód)
- další: UTF-32/UCS-4 (pevně do 4 bytů, příliš nepoužívané), **UTF-7** (do posloupností 7-bitových ASCII kodů, pro e-mail) aj.
- programy pro konverzi textů mezi kódováními

Kód pro nový řádek

- různý v různých operačních systémech
- **LF (Line Feed, odřádkování, A₁₆)**: v unixových OS (včetně Apple Mac OS X)
- **CR (Carriage Return, návrat vozíku, D₁₆) + LF**: v OS MS DOS a Windows
- **CR**: v Apple Mac OS do verze 9
- programy pro konverzi

Kód pro nový řádek

- různý v různých operačních systémech
- **LF (Line Feed, odřádkování, A₁₆)**: v unixových OS (včetně Apple Mac OS X)
- **CR (Carriage Return, návrat vozíku, D₁₆) + LF**: v OS MS DOS a Windows
- **CR**: v Apple Mac OS do verze 9
- programy pro konverzi

Escape sekvence

- = posloupnosti znaku **ESC (Escape, 1B₁₆)** následovaného jedním nebo více znaky z ASCII
- speciální významy (interpretace), např. pro specifikaci pozice kurzoru, barvy nebo fontu v textovém terminálu, přepnutí módu zařízení aj.
  - používané zejména v unixových OS

Vytvořte binární reprezentace několika českých slov s diakritickými znaky pomocí kódování UTF-8 a UTF-16. K dispozici máte Unicode tabulku znaků (UCS) s kódovými body.

- = **zabezpečení** (binární reprezentace) **dat proti chybám** při ukládání a přenosu
  - chyba = **změna bitu**
  - detekční: při čtení dat (příjemcem) umožňují detekovat v datech určité chyby, při chybě data obvykle znovu vyžádána
  - samoopravné (error correction codes, ECC): navíc možnost opravy určitých chyb
- = (většinou) **redundantní doplnění dat o detekční/samoopravný kód dat**
  - při čtení dat (příjemcem), příp. včetně přidaného kódu, také výpočet kódu a pokud je jiný než přijatý, příp. nenulový, detekuje/opraví chyby

Detekční kódy (error detection codes)

Opakování

- data rozdělena do bloků, bloky opakovány = kód
- příjemce porovná původní (první) a opakované bloky, různé = chyba
- jednoduché, neefektivní, nedetekuje stejné chyby ve všech blocích

Detekční kódy (error detection codes)

Opakování

- data rozdělena do bloků, bloky opakovány = kód
- příjemce porovná původní (první) a opakované bloky, různé = chyba
- jednoduché, neefektivní, nedetekuje stejné chyby ve všech blocích

Parita

- data rozdělena do bloků, **sudá/lichá** = pro lichý/sudý počet **I** v bloku je kód (**paritní bit**) roven **I**, jinak **0**
- příjemce provede totéž a porovná paritní bit, různý = chyba
- výpočet paritního bitu pomocí log. operace XOR, příjemce provede XOR i s paritním bitem, nenulový (sudá)/nejedničkový (lichá) = chyba
- např. pro **II0IO** je **I** (sudá)/**0** (lichá)
- detekuje pouze lichý počet chyb
- použití pro detekci chyb při přenosu z/do pamětí a u diskových zařízení

Detekční kódy (error detection codes)

Kontrolní součet (checksum)

- sudá parita = log. operace XOR bloků dat
- modulární součet = blok (dvojkového) **doplňkového kódu aritmetického součtu** čísel reprezentovaných bloky dat ve váženém pozičním kódu
- a jiné
- příjemce provede XOR/součet i s kódem, nenulový = chyba
- např. pro **1100 0101 1010** je **0011** (při XOR)/**0101** (při aritm. součtu)
- detekuje lichý počet chyb na stejných pozicích v blocích
- nedetekuje změnu pořadí bloků nebo přidání/odebrání nulových bloků
- použití u diskových zařízení a komunikačních protokolů

Detekční kódy (error detection codes)

Cyklický redundantní součet (Cyclic Redundancy Check, CRC)

- založen na **binárních cyklických kódech** (vychází z algebraické teorie binárních konečných polí/okruhů a binárních polynomů nad nimi)
- teoreticky: bity dat reprezentují koeficienty polynomu, který je vydělen tzv. generujícím polynomem řádu n (pro kód řádu n), kód tvoří koeficienty zbytku
- prakticky: za data se přidá blok nul velikosti n (pro kód řádu n), bin. reprezentace generujícího polynomu (divisor) má $n + 1$ bitů, od 1. nenulového bitu dat se opakovaně provádí XOR s divisorem dokud nejsou všechny bity dat rovny **0**, kód = přidáný blok
- příjemce provede totéž s kódem místo bloku nul, nenulový = chyba
- blok např. byte (CRC-8), 2 byte (CRC-16), 4 byte (**CRC-32**) – použití u počítačových sítí a úložných zařízení
- např. pro **11010011** a divisor **10011** (gen. polynom $x^4 + x + 1$, CRC-4) je **1001**
- sudá parita je speciální případ (CRC-1, gen. polynom $x + 1$)

Další: založené na **Hammingově vzdálenosti**, lib. **hashovací funkce** aj.

Cyklický redundantní součet (Cyclic Redundancy Check, CRC)

	data								kód						
$D_{3_{16}}$	I	I	0	I	0	0	I	I		0	0	0	0	0_{16}	
13_{16}	I	0	0	I	I										gen. polynom $x^4 + x + 1$
$4B_{16}$	0	I	0	0	I	0	I	I		0	0	0	0	0_{16}	XOR
		I	0	0	I	I									
7_{16}	0	0	0	0	0	I	I	I		0	0	0	0	0_{16}	XOR
						I	0	0		I	I				posun na 1. nenulový bit dat
3_{16}	0	0	0	0	0	0	I	I		I	I	0	0	12_{16}	XOR
							I	0		0	I	I			
1_{16}	0	0	0	0	0	0	0	I		I	0	I	0	10_{16}	XOR
								I		0	0	I	I		
0_{16}	0	0	0	0	0	0	0	0		I	0	0	I	9_{16}	XOR

Obrázek: CRC-4: postup výpočtu

Samoopravné kódy (Error Correction Codes, ECC, Forward Error Correction, FEC)

- použití u úložných zařízení a bezdrátové komunikace

Opakování

- většinou se vyskytující blok je správný

Samoopravné kódy (Error Correction Codes, ECC, Forward Error Correction, FEC)

- použití u úložných zařízení a bezdrátové komunikace

Opakování

- většinově se vyskytující blok je správný

Multidimenzionální parita

- data organizována po blocích do mřížky a spočítány parity pro řádky i sloupce
- pro chybný bit jsou chybné řádková i sloupcová parita

0	I	I	I		0
I	I	0	0		I
0	I	I	0		0
0	0	I	I		I
0	I	0	I		I

Obrázek: 2-dimenzionální lichá parita

- n -dimenzionální parita umožňuje opravit $n/2$ chyb

Samoopravné kódy (Error Correction Codes, ECC, Forward Error Correction, FEC)

Hammingův kód

- založen na Hammingově vzdálenosti a paritě
- umožňuje detekovat až 2 současné chyby a opravit 1 chybu (Hammingova vzdálenost ≤ 1)
- složitější konstrukce
- použití u operačních pamětí

Další (výkonnější): **Reed-Solomonovy kódy** (CD/DVD/BD), BCH kódy, konvoluční kódy aj.